

УДК 343.13

DOI <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i6.2038>**А. Бегма,**

кандидат юридичних наук, адвокат,
доцент кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Академії праці, соціальних відносин і туризму

О. Ховпун,

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Академії праці, соціальних відносин і туризму,

Т. Часова,

кандидат юридичних наук, адвокат,
доцент кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Академії праці, соціальних відносин і туризму

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Під час розслідування виникає необхідність виконати основні завдання кримінального провадження, зокрема забезпечити швидке, повне та неупереджене розслідування й судовий розгляд. Слідчий та прокурор, які уповноважені на проведення розслідування, мають можливість провести необхідні дії для збирання, оцінювання та застосування доказів. Одним з різновидів таких доказів є негласні слідчі (розшукові) дії (далі – НСРД).

Метою статті є дослідження на основі аналізу чинного законодавства України, наукових джерел, даних судової практики особливостей провадження НСРД, зокрема забезпечення збереження інформації під час проведення НСРД.

Проведення НСРД у кримінальному провадженні обмежує конституційні права осіб, відносно яких вони проводяться. Конституція України гарантує кожному громадянину низку прав і свобод, зокрема недоторканність житла (ст. 30), таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31), заборону

втручання в особисте і сімейне життя (ст. 32). Положенням ч. 1 ст. 32 Конституції України встановлено таке: «не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини» [1]. Цим акцентується увага на забезпеченні збереження конфіденційної інформації та забезпеченні відновлених прав.

Науковою основою статті стали праці таких українських науковців як С.С. Базір, О.А. Білічак, А.С. Зоріна, І.І. Кравчук, а також інших дослідників, які розглядали питання проведення НСРД у кримінальному провадженні; проблемні питання, які виникають під час збереження даних за результатами проведення НСРД. При цьому низка питань потребує дослідження та більш детального наукового уточнення, особливо під час забезпечення збереження інформації в ході проведення НСРД.

О.А. Білічак у науковій статті «Правове регулювання негласних слідчих

(розшукових) дій» (2015 рік) зазначив, що специфіка правового регулювання негласних слідчих (розшукових) дій полягає у значній деталізації порядку їх організації та проведенні нормами кримінально процесуального закону, а також у тому, що основу їх регламентації складають нормативні акти різної юридичної сили [2, с. 181]. Ми вважаємо, що обов'язковим елементом проведення НСРД є необхідність діяти виключно на підставі нормативно-правових актів, дотримуючись вимог закону.

С.С. Базір у науковій статті «Проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування одержання неправомірної вигоди суддями» (2019 рік) наголосив на тому, що негласні слідчі (розшукові) дії є дієвим важелем у боротьбі зі злочинністю та використовуються правоохоронними органами під час збирання фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню [3, с. 247]. Науковець виділив особливе місце НСРД у системі доказування кримінальних проваджень.

У науковій статті І.І. Кравчук та А.С. Зоріної «Особливості й типові помилки провадження негласних слідчих (розшукових) дій у межах досудового розслідування» (2020 рік) науковці дійшли висновку, що, попри достатньо чітку регламентацію порядку проведення негласних слідчих (розшукових) дій, національна судова практика й практика ЄСПЛ свідчать про те, що досить часто виникають проблеми щодо використання результатів їх проведення. Як правило, це пов'язано з порушенням процесуальної форми, порядку складання протоколу їх ходу й отриманих результатів, відсутністю відповідного дозволу на їх проведення, а також із прогалинами та неточностями, які вимагають додаткового врегулювання, зокрема стосовно ознайомлення сторони захисту з ухвалою слідчого судді про дозвіл на проведення негласних слідчих (розшу-

кових) дій [4, с. 540]. Ми погоджуємось із тим, що проведення НСРД – це складна процедура, яка полягає не тільки в отриманні дозволу на проведення, але й у правильному закріпленні результатів такої дії. Саме тому важливо врегулювати всі проблемні питання, які виникають під час реалізації НСРД.

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих положень кримінального процесуального законодавства» від 17 жовтня 2019 року розширив повноваження службових осіб Національної поліції, Служби Безпеки України, Національного антикорупційного бюро України та Державного бюро розслідувань щодо проведення НСРД, а також розпочав нову дискусію для обговорення, надавши питанню забезпечення інформаційної безпеки під час проведення НСРД особливої актуальності [5].

В процесі проведення першочергових (невідкладних) дій під час розслідування кримінального провадження важлива швидкість реакції, тому такі зміни можуть прискорити досудове розслідування та досягти результату у вигляді розкриття тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень. При цьому існує думка серед практиків і науковців про те, що розширення повноважень може обернутись зловживаннями з боку посадових осіб, а інформація, отримана під час зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, буде використана в корупційних цілях інших осіб.

Проведення НСРД відносно осіб завжди обмежує їх конституційні права, тому після проведення таких дій та закріплення результату підозрюваний, його захисник мають бути письмово повідомлені прокурором або за його дорученням слідчим про таке обмеження. Кримінально-процесуальним кодексом України (далі – КПК) встановлено заходи щодо захисту інформації, отриманої в результаті проведення НСРД (ст. 254).

Законодавець передбачив, що відомості про факт і методи проведення НСРД, осіб, які їх проводять, а також інформація, отримана в результаті їх проведення, не підлягають розголошенню особами, яким це стало відомо в результаті ознайомлення з матеріалами в порядку, передбаченому ст. 290 КПК (ч. 1 ст. 254). Якщо протоколи про проведення негласних слідчих (розшукових) дій містять інформацію щодо приватного (особистого чи сімейного) життя інших осіб, захисник, а також інші особи, які мають право на ознайомлення з протоколами, попереджаються про кримінальну відповідальність за розголошення отриманої інформації щодо інших осіб (ч. 2 ст. 254).

Інструкцією про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні визначено, що забезпечення охорони державної таємниці та дотримання інших вимог законодавства про державну таємницю під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій покладається на слідчих, прокурорів, слідчих суддів та співробітників уповноважених оперативних підрозділів, які виконують негласні слідчі (розшукові) дії (п. 5.8) [7]. Фактично інструкцією створені вимоги щодо охорони державної таємниці під час проведення НСРД.

Судова практика є практичним закріпленням теоретичних норм щодо призначення, проведення та використання НСРД як доказів у кримінальному провадженні. Наприклад, необхідно дослідити рішення, винесені Касаційним кримінальним судом Верховного Суду по виправдувальних вироках. Однією з підстав залишення виправдувального вироку в силі стало визнання результатів НСРД недопустимими.

У Постанові від 18 лютого 2020 року № 87672607, винесеною Касаційним кримінальним судом Верховного Суду, стороною обвинувачення не дове-

дено законності підстав проведення НСРД, оскільки не надано відповідної постанови прокурора, а також ухвали апеляційного суду про дозвіл на здійснення аудіо-, відеоконтролю за особою; крім того, цією стороною не підтверджено повноважень слідчого та оперативних співробітників на здійснення таких дій; не обґрунтовано підстави для проведення оперативної закупки в особи з інвалідністю через психічні розлади, котра не перебуває на обліку в нарколога і стосовно якої відсутні дані про причетність до вчинення раніше дій, пов'язаних з обігом наркотичних засобів.

Водночас суд указав на відсутність у справі відомостей про прийняття правоохоронними органами заяви-повідомлення про збут наркотичних засобів і підстав для залучення свідка як легендової особи; на відсутність додатків до протоколів про результати контролю за вчиненням злочину; на неналежне виготовлення та пакування аудіо- й відеоматеріалів про проведення оперативних закупок наркотичних засобів; на сумнівність походження коштів, використаних під час проведення закупок.

У зв'язку з вищезазначеним суд залишив без змін виправдувальний вирок, мотивуючи це тим, що сторона обвинувачення не надала процесуальних документів, які безспірно підтверджують наявність правових підстав для проведення НСРД [8].

У Постанові від 5 лютого 2020 року № 87517403, винесеної Касаційним кримінальним судом Верховного Суду, встановлено недопустимість протоколів, складених за результатами проведення НСРД, як доказів на підтвердження вини. клопотання про розсекречення та скасування грифу секретності матеріальних носіїв інформації щодо проведення НСРД не надано суду, фактично гриф секретності не було знято, що ставить під сумнів результати проведення НСРД щодо законності дозволу на її проведення [9].

У Постанові від 5 березня 2020 року № 88103418, винесеної Касаційним кримінальним судом Верховного Суду, прокурор оскаржував той факт, що суд першої інстанції не взяв до уваги протоколи НСРД та додатки до них як доказів, визнавши їх недопустимими, посиляючись на те, що у цьому конкретному випадку з огляду на зміст зазначених протоколів фактично мав місце допит обвинувачених, а не втручання у приватне життя. При цьому в Постанові зазначалося, що працівник поліції допитав осіб без роз'яснення їм прав, без участі адвоката та складання відповідного протоколу.

Касаційний кримінальний суд Верховного Суду зазначив, що НСРД – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт і методи проведення яких не підлягають розголошенню, спрямовані на збирання, перевірку чи дослідження фактичних даних у конкретному кримінальному провадженні, які проводяться за крайньої необхідності, коли відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати іншим способом. НСРД, які, за визначенням законодавця, є видами втручання в приватне спілкування, мають характер обмеження широкого права, а саме недоторканності особистого життя, забезпечення якого належить до принципів кримінального процесу [10].

Необхідно зробити висновок, що проведенню НСРД у кримінальних провадженнях передую складна процедура підготовки у форматі збирання матеріалів, які можуть слугувати підставою для ініціювання та проведення таких дій. Особливістю НСРД є те, що вони можуть проводитись у кримінальних провадженнях щодо тяжких або особливо тяжких злочинів та тільки тоді, коли відомості неможливо отримати в інший спосіб.

Обов'язок збереження інформації під час проведення НСРД покладається на службових осіб, які їх проводять. Підозрюваний, захисник пись-

мово повідомляються прокурором або за його дорученням слідчим про проведення НСРД.

Дослідження судової практики за фактом порушень під час підготовки та проведення НСРД дало змогу окреслити основні з них. До таких порушень слід віднести не розсекречення матеріальних носіїв інформації щодо проведення НСРД; не роз'яснення прав; не доведення законності підстав проведення НСРД, оскільки не надано відповідної постанови прокурора, а також ухвали апеляційного суду про дозвіл на здійснення аудіо-, відеоконтролю за особою; ігнорування реалізації права на захист; протоколи НСРД являли собою фактично допит обвинувачених, а не втручання у приватне життя; інші грубі порушення та інші порушення, які можуть визнати результати НСРД недопустимими.

У науковій статті приділено увагу негласним слідчим (розшуковим) діям як одному з видів доказів у процесі розслідування кримінального провадження. Розглядається вплив такого виду доказів на швидкість та об'єктивність досудового розслідування. Проведення таких дій потребує ретельної підготовки слідчого та прокурора, оскільки неправильне отримання дозволу, проведення негласних слідчих (розшукових) дій та закріплення їх результатів з порушенням дають змогу в подальшому визнати доказ недопустимим. Проведення негласних дій обмежує конституційні права осіб, тому після проведення таких дій та закріплення результату підозрюваний, захисник мають бути письмово повідомлені прокурором або за його дорученням слідчим про такі дії.

Досліджено теоретичну складову частину проведення негласних дій та позиції науковців щодо збереження інформації під час їх проведення, розглянуто питання

правового регулювання негласних дій та роль результатів як доказів.

Окрему увагу приділено дослідженню рішень, винесених Касаційним кримінальним судом Верховного Суду по виправдувальних вироках. Однією з підстав залишення виправдувального вироку в силі стало визнання результатів негласних слідчих (розшукових) дій недопустимими. До основних порушень слід віднести не розсекречення матеріальних носіїв інформації; не роз'яснення прав; не доведення законності підстав проведення дії, оскільки не надано відповідної постанови прокурора, а також ухвали апеляційного суду про дозвіл на здійснення аудіо-, відеоконтролю за особою; ігнорування реалізації права на захист; протоколи негласних дій є допитом, а не втручанням у приватне життя.

Під час проведення першочергових (невідкладних) дій в ході розслідування кримінального провадження важлива швидкість реакції, тому розширення повноважень деяких процесуальних суб'єктів буде слугувати позитивним елементом розкриття злочинів. При цьому існує думка серед практиків і науковців про те, що розширення повноважень може обернутися зловживаннями з боку посадових осіб, а інформація, отримана під час негласної дії, буде використана в корупційних або особистих цілях інших осіб.

Ключові слова: докази, протокол, інформаційна безпека, розслідування, кримінальне провадження, судовий розгляд.

Begma A., Khovpun A., Chasova T. Ensuring the preservation of information during covert investigative (search) actions

The scientific article pays attention to covert investigative (investigative) actions as one of the types of evidence in the process of

criminal investigation. The influence of this type of evidence on the speed and objectivity of the pre-trial investigation is considered. Carrying out such actions requires careful preparation of the investigator and the prosecutor, as incorrect obtaining of a permit, conducting covert investigative (search) actions and fixing their results in violation allows furthering declaring the evidence inadmissible. Conducting covert actions restricts the constitutional rights of individuals, and therefore after such actions and consolidation of the result, the suspect, defense counsel must be notified in writing by the prosecutor or on his behalf by the investigator of such actions.

The theoretical component of conducting covert actions and the position of scientists on the preservation of information during their conduct are studied, the issue of legal regulation of covert actions and the role of results as evidence is considered.

Particular attention is paid to the study of decisions rendered by the Supreme Court of Cassation on acquittals. One of the grounds for upholding the acquittal was to declare the results of covert investigative (search) actions inadmissible. The main violations should include: not declassified material media; the rights are not explained; the legality of the grounds for the action has not been proved, as the relevant resolution of the prosecutor, as well as the decision of the appellate court on permission to carry out audio and video control over the person have not been provided; ignoring the exercise of the right to protection; covert records are interrogations, not intrusions, and others.

The speed of reaction is important during the first-priority (urgent) actions during the investigation of criminal proceedings, and therefore the expansion of the powers of some

procedural subjects will serve as a positive element in the detection of crimes. At the same time, there is an opinion among practitioners and scholars that the expansion of powers may result in abuse by officials and the information obtained during the covert action will be used for corruption or personal purposes of others.

Key words: evidence, protocol, information security, investigation, criminal proceedings, trial.

Література

1. Конституція України : прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року. ВВР. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР>.
2. Білічак О.А. Правове регулювання негласних слідчих (розшукових) дій. Право і суспільство. 2015. № 5-2. С. 181–187.
3. Базір С.С. Проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування одержання неправомірної вигоди суддями. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 3. С. 246–252.
4. Кравчук І.І., Зоріна А.С. Особливості й типові помилки провадження негласних слідчих (розшукових) дій у межах досудового розслідування. Порівняльно-аналітичне право. 2020. № 1. С. 538–540. URL: http://pap.in.ua/1_2020/136.pdf.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих положень кримінального процесуального законодавства : Закон України від 4 жовтня 2019 року. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 50. Ст. 352. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187-20#Text>.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної ради. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n5941>.
7. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : Наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 року № в0114900-12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text>.
8. Ухвала від 18 лютого 2020 року № 87672607. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87672607>.
9. Постанова від 5 лютого 2020 року № 87517403. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87517403>.
10. Постанова від 5 березня 2020 року № 88103418. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88103418>.